

Gönczi Ibolya

Különleges bánásmódot igénylő gyerekek helyzete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A Nyíregyházi Főiskola Neveléstudományi és Szociálpedagógiai Tanszékének kiadványa 2003.

Ezt a tanulmánykötetet a napokban ismételtén átolvastam, amikor felkérést kaptam arra, hogy mondjak róla véleményt, ajánlást ennek a tudományos programnak a keretén belül. Örömmel teljesítettem ezt a feladatot, hiszen régi szakmai valamint személyes kapcsolat köt a kutatásban részt vett legtöbb szakemberhez, és meghatározó volt az a szempont is, hogy a mondanivaló nagyon közel áll saját munka-és érdeklődési területemhez. Az iskola világa napjainkban rendkívül színes, hiszen az őt körülvevő szűkebb és tágabb társadalmi környezet szinte valamennyi problémája lecsapódik benne: mint a romló erkölcsök, felbomló családok, növekvő szegénység és kiszolgáltatottság, hanyatló egészségi állapot, szembesülés új hazugságokkal, környezetszennyezés, átlépés a XXI.-dik századba és Európába, a másság szinte minden formájának markáns megjelenése. Ebből következően újabb és újabb kihívásoknak kell megfelelniük a pedagógusoknak, miközben tudják, hogy ezek a problémák túlnyomórészt nem iskolai eredetűek. Ezt a helyzetet tovább differenciálja az egyértelműen testi-és érzékszervi fogyatékos gyerekek helyzete a mai iskolákban.

Tapasztalati tény, hogy a testi és fizikai hátrány gyakran szociális problémákkal ötvöződik, a fogyatékos gyerekek többsége halmozottan hátrányos helyzetű. A pedagógusok a gyerekeket nem utasíthatják el, a jelenségekre valamilyen módon reagálniuk kell. Még akkor is, ha eredendően a kérdésben nem lehetnek minden esetben kompetensek. Szinte törvényszerűen bekövetkezett a tanártársadalmon belüli nagyarányú differenciálódás, amelynek előzményeként már olvashattunk az ismert svéd oktatáskutató Thorsten Husen munkájában is: a tanár hagyományos oktató-nevelő-értékelő feladatai a tanácsadó funkciók irányába rendeződik majd át. Hazai iskoláinkban is megjelentek a tanítók és tanárok mellett a szociálpedagógusok, gyógypedagógusok és egyéb szakmai csoportok reprezentásai. Előljáróban ezekről a tényekről fontos volt szót ejteni a bemutatandó kutatás kapcsán.

A fenti címmel megjelent tanulmánykötetet először 2003-ban vehette kezébe az érdeklődő olvasó. Egyaránt haszonnal forgathatja a pedagógusképzés bármely szintjén résztvevő hallgató, a gyakorló tanár, a gyógypedagógus, a szociális-, segítő szakmák képviselője, valamint sok szülő is, különösen azok, akik fogyatékkal élő gyermekeket nevelnek, oktatnak, illetve fejlesztésükkel foglalkoznak.

A kutatás elméleti alapjaival, társadalmi indokoltságával foglalkozó, valamint az empirikus adatok feldolgozásának eredményei alapján összeállított fejezetek jól tükrözik a mondanivalót, terjedelmük arányos.

Érdeklődést felkeltő, és további tájékozódásra készítő a könyv elején röviden felvázolt történeti ív a fogyatékos gyermekek intézményes gyógyító-nevelésének kialakulásáról, fejlődéséről hazai, de főleg a vizsgált megye vonatkozásában. Ennek a gondolati egységnek szerves folytatásaként következik a fogyatékkal élő gyermekek ellátásának egészségügyi kérdései. A fogyatékoság meghatározásának bemutatása, annak társadalmi meghatározottságára való rövid utalás, a fogalom gyógypedagógiai tipológiájának leírása vezet át a fogyatékoságtípusok előfordulási gyakoriságának sokszempontú adatolásához. Az érintett gyerekek családi hátterének (családtípus, szülők szociális helyzete, iskolázottsági mutatók) feltérképezése, az ellátásuk törvényességi hátterének több dimenzióban történő bemutatása számos olyan jelenségre hívja fel a figyelmet, amely a jelenlegi pénzügyi és személyi, tárgyi feltételrendszer elégtelenségeiből eredeztethető, ugyanakkor nem feloldhatatlan dilemmaként vannak jelen a közoktatás gyakorlatában.

Egyet érthetünk azzal a rész konklúzióval, amely azt hangsúlyozza a feldolgozott adatok alapján, hogy az iskolákban még mindig nem elégséges módon szervezett az integrált oktatásnak a feltételrendszere, valamint kevésbé kihasznált a háttér szakintézmények, mint pl

a nevelési tanácsadók, gyermekjóléti szolgálatok. Ezekben az intézményekben foglalkoztatott szakemberek számos speciális feladatkört vehetnének át az iskolai pedagógusoktól, azaz mindenki a saját kompetenciáján belül kamatoztathatná tudását. Számomra elgondolkoztató volt az a megállapítás, amely arról szólt, hogy még mindig kevés a speciális nevelési szükségletű tanulók fejlesztéséhez értő szakember a közoktatás széles szférájában. Feltételezésem szerint, kicsit polemizálva az egyik kutatási megállapítással, nem feltétlenül a képzés mennyiségi mutatóinak megváltoztatásában van ennek a problémának a megoldási kulcsa. Csak a szociális szakember képzés területére utalva, elmondható, hogy pl a 2002/2003-as tanévet említve, több mint ezer államilag finanszírozott nappali tagozatú, felsőfokú diplomát adó alapképzésre lehetett jelentkezni, jelenleg tizennégy felsőoktatási intézményben folyik szociális munkás képzés (két egyetem, tizenkét főiskola), szociálpedagógusokat nyolc főiskolán, szociálpolitikusokat három egyetemen képeznek, nem beszélve a gyógypedagógusok képzéséről. Jóllehet, elhelyezkedési mutatóik alapján fogalmazódik meg ismételten igény a közoktatás gyakorlata felől a képzés bővítésére vonatkozóan.

Önálló fejezetben olvashatunk a beszédhibás gyerekek helyzetéről. Nagyon indokoltan, hiszen a beszéd a társas kapcsolatok kialakulásának a legfontosabb szabályozója, eszköze. Ennek a szférának a sérülése visszahat a személyiség egészének alakulására. Hangsúlyozott az állami felelősség vállalás a logopédiai szakellátás területének fejlesztésében is, hiszen a kommunikációs képességek szintje, színvonala szorosan összefügg az életminőség alakulásával, amely egyúttal alapvető emberi jog. Ezt a jogot pedig önmagáért a tényért sem szabad figyelem kívül hagyni, más felől hazánk is aláírta a New York-i Egyezményt, tehát deklarált jogsértést sem ildomos elkövetni.

Tanulságos megállapításokat fogalmaz meg a különleges bánásmódot igénylő tanulók énképvizsgálatáról szóló fejezet. Alapvetően ezeknek a gyerekeknek a szüleinek lenne a legnagyobb szükségük mentálhigiénés, családgondozói, illetve komplex családterápiás segítségre.

A közoktatásban dolgozó pedagógusok egyöntetű véleménye rajzolódik ki a kapott adatokból, mi szerint a legsúlyosabb problémát az óvodákból, iskolákból hiányzó speciális szakemberek – pszichológus, mentálhigiénikus, logopédus - jelentik. Ebből a megállapításból rejtetten az integrált neveléssel és oktatással szembeni fogékonyság illetve elutasítás is kiolvasható. Szorosan összefüggenek ezzel a kérdéskörrel a pedagógusok attitűdjével kapcsolatos megállapítások. Számomra kevésbé meglepő eredményként olvastam arról – szemben a kutatókkal -, hogy a pedagógusok számára sokkal nagyobb kihívást jelent a viselkedés-, magatartászavaros gyerekek jelenléte a tanítási órákon, mint a különböző fogyatékkal élő tanulókkal való foglalkozás, jóllehet ők kisebb arányban reprezentálják a kortárs-populációt.

A kutatási eredmények summázataként az ragadhat meg a körültekintő olvasóban, hogy a szakemberek által bemutatott közoktatási helyzetkép egy sajátos szemszögből nézve inkább lehangoló, mint elégedettségre okot adó. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók esélyeinek javításához sok adott lehetőség kihasználatlan még, elsősorban a döntéshozók felelősségét hangsúlyozva most. Ugyanakkor ennek a kutatásnak valamennyi részeredménye együtt és külön is jól kamatoztatható a jövő fejlesztési programjának kialakítása és megvalósítása szempontjából.

Gazdag és friss hazai, valamint külföldi bibliográfia segíti az érdeklődő olvasó további, mélyebb tájékozódását ebben a témában. A mellékletben a megszokott kérdőívek bemutatásán túl hasznosítható módon megtalálhatók a témához szorosan kapcsolódó törvények, jogszabályok, valamint a beszédhibával összefüggő szakkifejezések. Kifejezetten ajánlom ezt a kötetet leendő és már gyakorló pedagógusoknak egyaránt.